

REICH MIKLÓS

VÉDŐBESZÉD PÁSKÁNDI GÉZA PERÉBEN

Az alább közölt részlet az 1957. május 29-én, a kolozsvári hadbírószágon elhangzott védőbeszéd második, terjedelmesebb részét tartalmazza. Az első részben R. M. a szovjet joggyakorlatra is hivatkozva cáfolja, hogy a Páskándi Géza terhére irt cselekedetek kimerítenék az államrendre nézve veszélyes „ellenforradalmi izgatás” büntetést, bíráló észrevételeket ugyanis nem lehet annak minősíteni. A beszéd harmadik része az előzőekben mondottakat összefoglalva elismeri, hogy Páskándi Gézának politikai vétség felróható ugyan, de bűncselekmény nem, ezért teljes felmentését kéri a bíróságtól, anél is inkább, mert ez a döntés növelné a népi igazságszolgáltatás tekintélyét. Az adott körülmények között ez a védőbeszéd szakszerűsége mellett bátor tett is volt. Életútját leánya, Keresztesi-Reich Júlia, ekként foglalta össze: „Reich Miklós (házasságát követően Keresztesi-Reich) 1930-ban született Kolozsváron. 1949–1953 között Moszkvában tanult jogot és közgazdaságot, de politikai nézetei miatt hazarendelték az államvizsga letétele előtt. Nagy nehézségek árán Romániában diplomázott 1954-ben. 1957-ben Páskándi Géza védőügyvédje volt. 1959-ben letartóztatták, nyolc hónapi vizsgálati fogság után bizonyítékok hiányában szabadlábra helyezték. Érdemi munkát azonban többé nem kapott. 1969-ben áttelepült Magyarországra és egy külkereskedelmi vállalatnál helyezkedett el. Új hazájában a magyar állambiztonsági szervek zaklatták, ezért 1974-ben a halált választotta.”

■ II. A vádemelési indítvány következtetései három, Páskándi Gézától származó feljegyzésre (*înscrișuri*) alapozódnak, éspedig: 1. Kiegészítő indítvány a Várhegyi István és mások által kidolgozott Programhoz, 2. Az „Egy diák feljegyzései” című cikk piszkozata, 3. A „Tisztelt kollégák...” kezdetű beszéd, amely soha nem hangzott el. A vizs-

Az elmúlt 150 évben nem ismerünk precedenst, amikor valakit véleményéért ítélték el, ha egyszer azt senkivel meg nem osztotta.

gálat vezetője [*anchetatorul penal*], amikor felsorolja a bennük foglalt javaslatokat és gondolatokat, olyan minősítéseket fűzött melléjük, mint: antimarxista, ellenforradalmi, ellenséges, nacionalista stb., ennek eredményeképpen pedig a vád következtetései közé nagy számban kerültek a bizonyítást nélkülöző, egyes esetekben az igazságnak nem megfelelő és ideológiai szempontból csaknem minden esetben abszurdállítások. Néhány példa ezek közül:

1. A Várhegyi-féle programtervezethez fűzött kiegészítő indítványban Páskándi Géza a dialektikus materializmus kapcsán a következőket mondja (lásd a dosszié 143. oldalán a 4–9 sorokat): „...feltétlenül többet kell vele foglalkoznunk bizonyos más rendszereknél, hiszen az objektív igazságot véleményünk szerint is ez közelíti meg leginkább...” E mondat fordítása pontatlan (lásd a 141. oldal 4–5. sorát), a vád következtetéseiben pedig már így jelenik meg: „Nevezett Páskándi Géza kéri, hogy a dialektikus materializmus nevű tantárgy mellett vezessék be az egyetemes filozófia történetét, vagyis a többi polgári ideológia tanulmányozását is, minthogy az előbbi, hangzik P. G. indítványának indoklása, nem nyújt úgymond lehetőséget az objektív igazság megismerésére (sic!)” [„Susnumitul cere ca pe lângă disciplina de învățămînt a materialismului dialectic să fie introdusă și istoria filosofiei universale, adică restul ideologiilor burgheze întrucât, chipurile, motivează P. G. în moțiune această propunere, prima disciplină nu dă posibilitatea cunoașterii adevăratului obiectiv (sic!)”] Így alakult át a vádiratban Páskándi Géza véleménye saját ellentétévé.

2. A fentebb idézett mondatban az egyetemes filozófiatörténet „a többi polgári ideológia” minősítés formájában jelenik meg. Holott tudott dolog, hogy a maga korában Lenin kimutatta: csakis a megelőző gondolkodók által felhalmozott ismeretek Mont Blanc-jára hágva sikerült Marxnak megalkotnia a tudományos szocializmus tudományát, és hogy a marxizmus három forrása a német klasszikus filozófia, a klasszikus angol politikai gazdaságtan, valamint a francia szocializmus. Viszont a jelek szerint, ha ez a vizsgálatot vezető elvtárstól függött volna, e kincsek elzárva maradtak volna a diákság előtt.

3. A vádirat Páskándi Gézát ellenséges és nacionalista elemnek minősíti. („Az a Páskándi Géza, aki ugyanolyan ellenséges és nacionalista érzelmeket táplál stb.”, lásd a vádirat következtetéseit.) Mire alapozódnak ezek a minősítések, melyekkel egy fiatal munkás-elemet illetnek, aki tíz éven át sajtó-aktivista volt, s akit ráadásul egy olyan tekintély, mint Kacsó Sándor író, a munkásmozgalom régi harcosa, a hazai magyar irodalom első három tehetsége közé sorol? (Lásd a tanú 1957. május 27-i nyilatkozatát.) Minden alapjuk Koczka György és Kelemen Kálmán vallomása – mindkettejüket nyilvános izgatás [*agit. Publică*] vádjával elítélték –, akik kijelentik, hogy Páskándi nacionalista. A törvényszék előtt nekik feltett kérdésre: mire alapozzák ezt a véleményüket, az első válasza: arra a tényre, hogy hallotta, amint Páskándi egy magyar népdalt énekel, a második pedig azt állítja, hogy leolvasta az arcáról a nacionalizmust. Ami az „ellenséges” minősítést illeti, arra nézve még oly ingatag bizonyíték sincs, amilyen Koczka György vallomása – az a vád személyes következtetése.

4. Miután felsorol néhány, a Páskándi Géza által szerkesztett indítványban szereplő javaslatot: diáklap kiadása, pénzalap biztosítása tőkés országokba is történő utazások fedezésére, két irodalmi kör létesítése, a filozófia kar visszaállítása – e javaslatok némelyike tükrözi az RMP Megyei Bizottságának (ilyen például a diáklap), más esetekben az RMP Központi Bizottságának vagy a Minisztériumnak a kezdeményezéseit (a Politbüroznak az egyetemi hallgatók nevelése ügyében hozott határozata előírányozza: „az RNK Tanügymin. és a Diáktanács a jövőben kibővíti a más országok diákjaival történő turisztikai cseréket kölcsönösségi alapon”) – a vád következtetéseit ezeket úgy kommentálják, mint „és más hasonló, amelyek antidemokratikus,

antimarxista és felbujtó jellege beszédes”. Úgy véljük, egészen másvalami beszédes, minden további kommentár pedig felesleges.

Ezek a vádemelési indítvány általános hibái, és a felsorolást folytatni lehetne, ha a dokumentumot mondatról mondatra elemeznénk. Melyek azonban a bizonyítékok, és azok alapján a Páskándi Géza terhére írt cselekedetek és tettek?

III. Áttérünk ezek elemzésére. A Páskándi terhére írt cselekmények tekintetében a vád három fejezetre osztható:

a) Az a tény, hogy közösséget vállalt [*s-a solidarizat*] a Várhegyi István és mások által szerkesztett programtervezettel.

b) Az a tény, hogy új javaslatokat dolgozott ki.

c) A diáktanácsi választás szünetében október 24-én Koczka Györggyel és másokkal folytatott beszélgetés.

A fenti cselekményeket a dossziéban található, az előző fejezetben már említett dokumentumok alapján róják fel. Közülük kettő, éspedig a „Tisztelt kollégák...” című beszéd, valamint a cikkvázlata („Egy diák feljegyzései”) soha senki jelenlétében nem került felolvasásra. E körülmény kétséget kizáróan bizonyítást nyer a dossziéban, azt pedig, hogy Páskándi netán megmutatta volna őket valakinek, nem is róják fel neki. Mindemellett a vád Páskándi bűnösségének bizonyítékaiként kezeli őket. Ez teljes mértékben ellenkezik a törvényességgel. Az elmúlt 150 évben nem ismerünk precedenst, amikor valakit véleményéért ítélték el, ha egyszer azt senkivel meg nem osztotta. Nem változik a helyzet akkor sem, ha a szóban forgó véleményt valaki papírra vetette. És még ha ad absurdum az említett iratokat úgy fognánk is fel, mint előkészítő aktusokat [*acte preparatorii*], akkor sem volnának a gyanúsított terhére írhatók, mivelhogy az előkészítő aktus, de még a próbálkozás [*tentatívă*] is csak a törvény által tételesen előírt esetben büntetendő. A próbálkozás azonban nem von maga után büntetést, ha a bűnelkövető önként lemond róla. Maga a vád tanúja, Koczka György szolgál bizonyítékkal (lásd 120. old. verso) arra nézve, hogy Páskándi nemcsak hogy nem olvasta fel a beszédet az október 24-i ülésen, amelyre nem sokkal annak vége előtt érkezett, hanem meg sem akarta mutatni Koczkának, amikor ő erre kérte. Ami a cikk-vázlatot illeti, az agitáció kérdése fel sem merül. Nemcsak az említett körülmények miatt (nem került senki előtt felolvasásra), hanem azért sem, mert a megjelenést megelőzően minden cikket előbb a szerkesztőség, a felelős szerkesztő, továbbá az illetékes sajtószerv olvas el. Az említett körülmények miatt a két szóban forgó dokumentum törvényesen nem lehet a vádemelés alapja, ezért tartalmukkal nem foglalkozunk.

Ami a Páskándi Géza által szerkesztett harmadik dokumentumot illeti, vagyis a program-tervezethez fűzött indítványt, az két vádpontot eredményez: a) közösségvállalás a szóban forgó program-tervezettel és b) annak más javaslatokkal való kibővítése, amelyek bekerültek a vádemelés következtetései közé.

A közösségvállalás tekintetében: Páskándi elismerően szól a programtervezetről, és hangsúlyozza, hogy csak a saját nevében beszél, senki nem bízta meg ezzel, ez pedig nem az agitátor vagy a felbujtó hangvétele. Másodsorban, ha feltesszük, hogy a programtervezet elismerő értékelése, amikor arról az egyetem vezetősége még vitát folytatott, bűncselekménynek számít, az semmi esetre sem lehetne a 327. cikkelyben megnevezett, miután a Btk 328. cikkelye vonatkozik bűncselekménynek vagy vétségnek minősülő tettek és cselekedetek elismerő értékelésére, ugyanis törvénytelen egy büntettet, amely kimeríti egy adott cikkely tartalmát, egy másik, általánosabb érvényű cikkelynek megfelelően minősíteni. De – ismételjük – még ez esetben is, vagyis ha a programtervezet helyeslése bűncselekménynek számítana, akár a Btk 327., akár annak 328. cikkelye szerint, Páskándi Gézát bármelyik alapján csak akkor lehetne elítélni, ha bizonyítást nyerne az ellenforradalmi szándék, ez viszont nem-

hogy nem bizonyított, de a vád tanúja, Várhegyi István elveti, amikor a 322. oldalon (verso) kijelenti:

„Leszögezem, hogy közöltem Páskándi Gézával: a programtervezetet csak azt követően bocsátjuk vitára a diákság körében, ha megszereztük a rektorátus jóváhagyását.” Az említett körülmény kizárja az ellenforradalmi szándékot nem csupán ami a programtervezettel való közösségvállalást illeti, hanem egészében véve a Páskándi által kidolgozott szöveg tekintetében is, nyilvános agitációt ugyanis csak szándékosan lehet végrehajtani, ha pedig valaki az általa szerkesztett szöveget csak az államot képviselő vezetőség jóváhagyása után szándékozik nyilvánosságra hozni (márpedig jelen esetben a rektorátus éppen ilyen vezetőség), az kizárja az ellenforradalmi szándékot.

Jogi és törvényes szempontból e tekintetben Páskándit mindkét vádpontot illetően (közösség-vállalás, új javaslatok megfogalmazása) fel kellene menteni még abban az esetben is, ha az általa megfogalmazott javaslatok ellenséges jellegűek volnának, ugyanis a törvény értelmében senkit sem lehet elítélni akkor, ha cselekedetei nem merítik ki azon bűncselekmény minden részlemét, amelyért bíróság elé idézték. Jelen esetben minden kétséget kizáróan megállapítást nyert, hogy nem áll fenn ellenforradalmi szándék. De még a szóban forgó javaslatoknak sincs ellenséges jellegük, sem objektív, sem szubjektív értelemben, miután megállapítást nyert, hogy bekerültek a Felsőoktatási Minisztérium „Javaslatok a felsőoktatás javítására vonatkozóan” című tervezetébe, vagy illetékes fórumok megbeszélést folytatnak róluk. Ezt teljes mértékben igazolták a tanúk: Márton Gyula, a Bolyai Egyetem prorektora, Fogarasi József egyetemi tanár, az események időpontjában az egyetem alapszervezetének titkára, valamint Szigeti József egyetemi tanár. Éppen ezért nem is vesszük külön-külön elemzés alá ezeket a javaslatokat, hanem beérjük azzal az állítással, hogy egészében véve bebizonyosodott, miszerint a Páskándi Géza által felvetett javaslatok vagy helyesek, vagy kis kiigazítással azzá tehetőek. Ezt egyébként mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy a vád képviselője maga is kénytelen volt elismerni vádbeszédében, hogy ezek jó javaslatok, és amit Páskándi terhére lehet írni, az nem maguk a javaslatok, hanem a használt hangnem, valamint az időpont, amikor őket elő próbálta adni. (Egyébként e két kérdésre – a hangnem és az időpont kérdésére – még visszatérünk.)

Ami a vád harmadik részét illeti, vagyis a kijelentést, amelyet Páskándi az október 24-i ülés szünetében Koczka Györgynek tett, és pedig hogy a diákok „tutyi-mutyi népség” [„*niște papălapte*”], neki pedig keresztül kell vinnie az álláspontját, úgy véljük, hogy ez nem kellőképpen bizonyított, mert jóllehet Koczka György állítása szerint több diák is jelen volt a beszélgetésnél, köztük például Kelemen, őt leszámítva más tanú nem akadt, aki e körülményt igazolná, de még ő maga is azt állítja, hogy nem emlékszik pontosan, Kelemen viszont mit sem tud erről a kijelentésről. A rómaiak idejéből ismeretes a jogban a „*testus unus – testus nullus*” elve, ami azt jelenti, hogy „egy tanú – nem tanú”, s ez az elv csak annál inkább érvényes a szóban forgó ügyben, hogy Koczka György teljesen felelőtlen módon viselkedett Páskándi „nacionalizmusának” kérdésében. Ha feltesszük, hogy a kérdéses kijelentés elhangzott, akkor az az ülés résztvevői elé került javaslatokra vonatkozott, amelyek foglalkoztatták a diákságot, de amelyek nem voltak ellenforradalmi jellegűek, a kijelentés pedig nem meríti ki az agitáció fogalmát. Kitartunk azonban amellett, hogy a kijelentés elhangzása nem bizonyított.

Ennyit a Páskándi Gézárt érintő vádpontokról. Egy kérdés maradt még hátra: Páskándi személyisége.